

монографія. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. – 524 с.

6. Cohesion Policy 2014-2020, legislative proposals for cohesion policy for 2014-2020. Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm.

7. European Regional Development Fund (ERDF) 2014-2020 – proposed Regulation. Citizens' summary, European Commission. Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm.

8. REGIONS 2020 – An Assessment of Future Challenges for EU Regions, Commission Staff Working Document, November 2008. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/regions2020/pdf/regions2020_en.pdf.

References

1. Decentralization of public authority: experience of European countries and perspectives of Ukraine / [O. Boryslavska, I. Zaverykha, E. Zakharchenko]; Swiss-Ukrainian Decentralization Support DESPRO». К. : LLC «Sophya». 2012. 128 p.

2. The Instruments of Investment Support of Socioeconomic Urban Development: monography [ed. by PhD of Economics A.O. Epihanova / T.A. Vasyleva]. Symu. 2009. 270 p.

3. Storyanska I.Z. The Trends Of Financial Support Modernization Of Urban Development In Ukraine Under Conditions Of Euro Integration // Actual Problems Of Region Economics [ed. by Tkachyck I.H. Ivano-Frankivsk. 2013. Ed. IX. Vol.1. P. 31-44.

4. Government Approved The Project About Cooperation Of Territorial Communities // http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246808816&cat_id=244276429.

5. Yaremko L.A. Globalized Region And International Economic Safety Of Ukraine : Theoretic-Methodological Aspect : Monography. Lviv. 2007. 524 p.

6. Cohesion Policy 2014-2020, legislative proposals for cohesion policy for 2014-2020. http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm.

7. European Regional Development Fund (ERDF) 2014-2020 – proposed Regulation. Citizens' summary, European Commission. http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_en.cfm.

8. REGIONS 2020 – An Assessment of Future Challenges for EU Regions, Commission Staff Working Document, November 2008. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/regions2020/pdf/regions2020_en.pdf.

ДАНИ ПРО АВТОРА (ІВ)

Бабух Ілона Борисівна, асистент кафедри маркетингу, інновацій та регіонального розвитку Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського 2, м. Чернівці, 58012, Україна
e-mail: babuch30@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Бабух Илона Борисовна, ассистент кафедры маркетинга, инноваций та регионального развития Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ул. Коцюбинского 2, г. Черновцы, 58012, Украина
e-mail: babuch30@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Babukh Ilona Borysivna, assistant of Marketing, Innovation and Regional Department Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University
Kocjubunskogo 2 Street, Chernivtsi, 58012, Ukraine
e-mail: babuch30@mail.ru

УДК 336.142.3

БЮДЖЕТ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

Качула С.В.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та практичних питань щодо ролі бюджету як вагомого джерела фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу в Україні. Мета роботи – розкриття ролі бюджету як джерела фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу та визначення практичних аспектів реалізації бюджетної та соціальної політики держави. Метод і методологія проведення роботи – у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: системний, порівняння, наукової абстракції, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи – розкрито роль бюджету як інструменту фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу в умовах реформування системи державних фінансів. Зроблено оцінку видатків державного та місцевих бюджетів України. Запропоновано напрями удосконалення бюджетної та соціальної політики держави.

Галузь застосування результатів – теоретичні та практичні результати дослідження можуть бути використані у процесі удосконалення системи державного фінансового впливу на розвиток людського потенціалу в Україні.

Висновки. В руслі сучасних економічних реформ в умовах домінування соціальних цілей розвитку, підпорядкування економічної функції держави соціальній, в Україні відбуваються процеси забезпечення відтворення та зміцнення людського потенціалу у руслі загальносвітових тенденцій. Можливості держави в аспекті фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу в умовах ринкового господарювання (витрати на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та інші) залежать як від обсягів концентрації фінансових ресурсів в бюджеті, так і від ефективності їх використання.

Посилення соціальної спрямованості коштів бюджетів створює протиріччя між пошуком раціональної структури бюджетних видатків та необхідністю активного розвитку людського потенціалу. Високий рівень розвитку людського потенціалу неможливий у бідній країні, тому єдиною передумовою його зміцнення є реалізація стратегії прискореного економічного зростання на інноваційній основі. Спрямованість державної бюджетної та соціальної політики на реалізацію цієї стратегії передбачає збереження наявного рівня соціальної підтримки та навіть її збільшення за умови оптимізації структури соціальних видатків із державного та місцевих бюджетів та забезпечення їх пріоритетного спрямування на розвиток людського потенціалу.

Ключові слова: бюджет, фінансове забезпечення, людський потенціал, бюджетна політика, соціальна політика.

БЮДЖЕТ КАК ИСТОЧНИК ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА В УКРАИНЕ

Качула С.В.

Предмет исследования – совокупность теоретических и практических вопросов роли бюджета как весомого источника финансового обеспечения развития человеческого потенциала в Украине. Цель работы – раскрытие роли бюджета как источника финансового обеспечения развития человеческого потенциала и определение практических аспектов реализации бюджетной и социальной политики государства. Метод и методология проведения работы - в работе использованы общенаучные и специальные методы: системный, сравнения, научной абстракции, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы – раскрыта роль бюджета как инструмента финансового обеспечения развития человеческого потенциала в условиях реформирования системы государственных финансов. Произведена оценка расходов государственного и местных бюджетов Украины на развитие человеческого потенциала. Предложены направления совершенствования бюджетной и социальной политики государства.

Область применения результатов – теоретические и практические результаты исследования могут быть использованы в процессе совершенствования системы государственного финансового воздействия на развитие человеческого потенциала в Украине.

Выводы. В русле современных экономических реформ в условиях доминирования социальных целей развития, подчинения экономической функции государства социальной, в Украине происходят процессы обеспечения воспроизводства и укрепления человеческого потенциала в русле общемировых тенденций. Возможности государства в аспекте финансового обеспечения развития человеческого потенциала в условиях рыночного хозяйствования (расходы на здравоохранение, образование, социальную защиту и другие) зависят как от объемов концентрации финансовых ресурсов в бюджете, так и от эффективности их использования.

Усиление социальной направленности средств бюджетов создает противоречия между поиском рациональной структуры бюджетных расходов и необходимостью активного развития человеческого потенциала. Высокий уровень развития человеческого потенциала невозможно в бедной стране, поэтому единственной предпосылкой его укрепления является реализация стратегии ускоренного экономического роста на инновационной основе. Направленность государственной бюджетной и социальной политики на реализацию этой стратегии предусматривает сохранение имеющегося уровня социальной поддержки и даже ее увеличение при условии оптимизации структуры социальных расходов из государственного и местных бюджетов и обеспечение их приоритетного направления на развитие человеческого потенциала.

Ключевые слова: бюджет, финансовое обеспечение, человеческий потенциал, бюджетная политика, социальная политика.

BUDGET AS SOURCE OF FINANCIAL SUPPORT FOR HUMAN POTENTIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

Kachula S.V.

Purpose of research - a complex of theoretical and practical issues of the role of the budget as an important source of financial support of human potential development in Ukraine. Purpose of the paper - disclosure of the budget essence as source of financial support for human potential development and determination the practical aspects of implementing fiscal and social policy. Method and methodology of work - general scientific and special methods: system method, comparison, scientific abstraction, allowing to implement the conceptual integrity of the research.

The results - it was revealed role of the budget as an instrument of financial support of human potential development in terms of reforming public finances. The estimation of expenses of state, local and consolidated budget of Ukraine was made. Directions of improving fiscal and social policy was proposed.

Area of using results - theoretical and practical research results can be used in the process of improving system of state financial impact on human potential development in Ukraine.

*Conclusions. In Ukraine are in progress processes of ensuring reproduction and strengthening human potential in line of global trends. Means of state in terms of financial support of human potential development in a market economy (costs for health care, education, social security, etc.) depends **both** on the volume concentration of financial resources in the budget and efficiency of their using.*

Strengthening social focus of budget funds creates contradiction between the search for rational structure of public spending and the need for active development of human potential. A high level of human potential development is not possible in a poor country, so the only prerequisite of its strengthening is the implementation of the strategy of accelerated economic growth based on innovation. The focus of state budget policy for the implementation of this strategy involves saving the existing level of social support and even increase it subject to optimize the structure of social expenditures of state and local budgets and ensure their priority focus on human development.

Key words: budget, financial support, human potential, budget policy, social policy.

Постановка проблеми. Домінування людського розвитку у постіндустріальному суспільстві та безповоротний поступальний рух країни на шляху до досягнення такого стану суспільного розвитку, за якого вищою цінністю функціонування економічної системи стає людина, є безальтернативним вектором та стратегічною метою будь-якого цивілізованого суспільства в умовах глобалізації. На шляху руху до реалізації цієї стратегічної цілі першочерговим завданням є безповоротне подолання інерційності чинного господарського механізму в контексті трансформації державних функцій, адекватних ринковій системі господарювання. Основною ознакою змін є перехід від переважно безпосереднього прямого державного управління розвитком суспільних процесів до опосередкованого їх фінансового регулювання з опорою на іманентні ринковій системі суспільні інститути. Завдання фінансового забезпечення людського потенціалу мають узгоджуватися із основними напрямками державної фінансової та соціальної політики на середньо- та довгострокову перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування та реалізації дієвого механізму фінансового забезпечення людського потенціалу та ролі бюджету у його реалізації присвячені праці вітчизняних вчених: Т. Боголіб, В. Дем'янишина, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Лютого, Д. Полозенка, В. Тропіної, І. Чугунова та інших. У сучасному суспільстві роль держави є провідною і, як свідчать дослідження усесвітньо відомих учених, що вивчають дану проблематику, такою вона буде і в майбутньому. Тому дослідження ролі бюджету як джерела фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу та визначення практичних аспектів реалізації бюджетної та соціальної політики держави є актуальною науковим питанням, що потребує подальших напрацювань.

Мета статті – розкриття ролі бюджету як джерела фінансового забезпечення розвитку людського потенціалу та визначення практичних аспектів реалізації бюджетної та соціальної політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень фінансового забезпечення реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку українського суспільства в цілому і зокрема – розвитку людського потенціалу, як визначального рушійного

чинника цього процесу, залежить від реального обсягу створення ВВП в країні. Між параметрами обсягу ВВП і його частки, що спрямовується на розвиток людського потенціалу, існує прямий і зворотний зв'язок. Цей взаємозв'язок полягає у наступному: кошти, які використовуються для розвитку людського потенціалу суспільства виділяються шляхом розподільчих і перерозподільчих відносин функціонуючої фінансової системи, які і визначають матеріальну основу розвитку продуктивних сил суспільства, у тому числі і людського потенціалу за кількісними і якісними параметрами. Реалізація цього потенціалу у суспільному розширеному відтворенні генерує ВВП, величина якого залежить від результативності задіяних у цьому процесі виробничих ресурсів і зокрема – продуктивної спроможності людського потенціалу у їх складі, де людський потенціал виступає провідним фактором.

Таким чином, нарощування людського потенціалу (у його кількісному і якісному вимірі) є передумовою позитивного динамізму ВВП. Безумовно, взаємозалежність обсягу створення ВВП і продуктивною спроможністю людського потенціалу з позиції динамізму цих величин на перше місце (за темпом зростання) висувають зростання людського потенціалу як первинної умови, а зростання ВВП є результатом задіяння людського потенціалу в суспільному виробництві. Тобто розвиток людського потенціалу повинен відбуватися більш високими темпами, ніж зростання ВВП, що власне і зумовлює його зміцнення.

Бюджет є важливим засобом вирішення завдань, передбачених фінансовою, а у їх складі - бюджетною політикою держави, а також пріоритетами соціальної політики держави. Згідно з Бюджетним кодексом України бюджет - це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [1]. В Україні, як і в інших країнах світу, бюджет формується на основі задекларованої бюджетної політики, що ґрунтується на прогнозних і програмних документах економічного та соціального розвитку.

Роль бюджету у фінансовому забезпеченні й регулюванні соціально-економічних процесів зумовлюється роллю держави в житті суспільства. Бюджет країни відіграє важливу роль як інструмент ефективної соціально-економічної політики, коли належні бюджетні ресурси і їх ефективне використання забезпечують фінансову стабільність держави. Існує тісний зв'язок між рівнем централізації ВВП та рівнем його перерозподілу [5].

У вітчизняній літературі виділяють дві функції бюджету - розподільну і контрольну. Інші функції характеризують як додаткові - перерозподілу ВВП, державного регулювання і стимулювання економіки, фінансового забезпечення установ та організацій бюджетної сфери та здійснення соціальної політики держави; контролю за формуванням, розподілом та використанням централізованих фондів фінансових ресурсів, економічної безпеки держави, забезпечення існування держави тощо. З адже з розширенням і зростанням ролі людського потенціалу зацікавлене його розвитку має бути все суспільство, а відповідальність за розвиток інноваційної, креативної складової людського потенціалу покладається на державу, тому поглиблюються й розвиваються регульовальні та забезпечувальні функції бюджету держав з рівним рівнем розвитку, що особливо важливо враховувати під час здійснення ринкових перетворень.

Освіта, охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток, наука тощо є основою зміцнення і розвитку людського потенціалу, а тому їх фінансування є пріоритетними напрямками бюджетних видатків у розвинених країнах світу. Зокрема в них на освіту і охорону здоров'я витрачається до 10% бюджетних коштів на кожний напрям. Бюджетна політика європейських країн орієнтує бюджетні потоки на фінансування університетів як осередків не лише освіти, а й наукових розробок.

Так, Австрія витрачає на ці цілі 64,2 % від загальних витрат бюджету, Швейцарія – 50,9 %, Греція – 44,7 %, Нідерланди – 44,2 %, Італія – 42,6 % [2]. Державні витрати на освіту в Україні номінально перевищують рівні витрат в багатьох країнах з середнім і навіть з високим рівнем розвитку людського потенціалу. Водночас, якщо врахувати розмір ВВП, величину його падіння за роки незалежності України, то відносні видатки на освіту та науку були нижчими та використовувалися недостатньо ефективно.

Аналіз співвідношення темпів зростання обсягу ВВП та фінансування розвитку людського потенціалу свідчать, що виділення коштів на розвиток креативної складової людського потенціалу – фінансування науково-технічних робіт впродовж 2000-2013 рр. мало спадну динаміку: від 1,2 % у 2000 р. – до 0,77% у 2013 р. Загальний же темп динаміки фінансування науково-технічних робіт істотно відставав від темпу зростання ВВП. Так, якщо за 2000-2013 рр. обсяг ВВП зріс у 8,6 рази (тобто відповідно відбулося зростання його фінансової спроможності), то обсяг фінансування науково-технічних робіт зріс лише у 5,5 рази. Враховуючи, що провідна роль у розвитку людського потенціалу належить науці, що формує його інноваційну складову, дана тенденція є негативною.

Негативність тенденції співвідношення темпів зростання ВВП і фінансування науково-технічних робіт погіршується також структурними зрушеннями за джерелами фінансування. Це проявляється в тому, що частка коштів бюджетного фінансування поступово зменшується, а натомість зростає частка фінансування науково-технічних робіт за рахунок замовлень як вітчизняних, так і зарубіжних корпорацій. Це сприяє відтоку вітчизняних науковців разом із своїм інтелектуальним капіталом за кордон.

Розрахунок співвідношення темпів формування ВВП і обсягу фінансування розвитку людського потенціалу, що наведено у табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка ВВП і частки у ВВП фінансування розвитку людського потенціалу за рахунок коштів Зведеного бюджету України

Роки	ВВП,		Частка фінансування провідних напрямів розвитку людського потенціалу, % у ВВП				
	млн. грн.	темп росту, % до поперед. року	освіти		охорони здоров'я	духовного і фізичного розвитку	соціального захисту та соціального забезпечення
всього	у тому числі вищої						
2000	170070	-	4,1	1,2	3,0	0,5	3,5
2001	204190	120,1	4,6	1,1	3,0	0,6	4,0
2002	225810	110,6	5,4	1,1	3,3	0,6	5,6
2003	267344	118,4	5,6	1,2	3,6	0,8	4,9
2004	345113	129,1	5,3	1,7	3,5	0,8	5,7
2005	441452	127,9	6,1	1,8	3,5	0,9	9,1
2006	544153	123,3	6,2	1,8	3,6	0,8	7,6
2007	720731	132,5	6,2	1,9	3,7	0,8	6,7
2008	948056	131,5	6,4	2,0	3,5	0,8	7,8
2009	914720	96,5	7,3	2,3	4,0	0,9	8,6
2010	1082569	118,4	7,4	2,3	4,1	1,1	9,6
2011	1316600	121,6	6,6	2,0	3,7	0,8	8,0
2012	1408889	107,0	7,2	2,1	4,1	1,0	8,9
2013	1454931	103,3	7,3	2,1	4,2	0,9	10,0

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України та Міністерства фінансів України

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

Аналіз даних табл. 1 свідчить, що на розвиток окремих сфер людського потенціалу у ВВП виділялась незначна частка бюджетних коштів. У середньому за аналізований період бюджетні видатки у ВВП на охорону здоров'я становили 3,6%, на духовний та фізичний розвиток - 0,8 %, на освіту – 6,1 %.

Офіційні дані свідчать, що у структурі видатків зведеного бюджету найбільшу частку становлять видатки на фінансування розвитку людського потенціалу (табл. 2).

Бюджетна політика України в 2013 р. проводилась на тлі нестійкого розвитку світової економіки та нестабільності на міжнародних фінансових ринках, проте частка видатків зведеного бюджету на розвиток людського потенціалу у ВВП у 2013 р., порівняно з 2012 р., збільшилася на 3,8 %.

Таблиця 2. Частка видатків на розвиток людського потенціалу у Зведеному бюджеті України, %

Роки	Усього видатків на розвиток людського потенціалу	У тому числі			
		Охорона здоров'я	Духовний та фізичний розвиток	Освіта	Соціальний захист та соціальне забезпечення
2002	56,2	12,5	2,4	20,3	21,0
2003	52,4	12,8	2,7	19,8	17,1
2004	51,4	11,9	2,6	17,9	19,0
2005	60,4	10,9	2,4	18,9	28,2
2006	56,8	11,3	2,5	19,3	23,7
2007	55,4	11,8	2,5	19,6	21,5
2008	57,2	10,9	2,6	19,7	24,0
2009	61,4	11,8	2,7	21,5	25,4
2010	63,5	11,8	3,0	21,1	27,6
2011	59,7	11,6	2,6	20,5	25,0
2012	60,7	11,9	2,8	20,6	25,4
2013	64,5	12,2	2,7	20,9	28,7

Примітка: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України та Міністерства фінансів України.

Частка видатків на розвиток людського потенціалу у зведеному бюджеті України у 2013 рр. порівняно з 2002 р. зросла на 8,3 % (рис. 1).

Рисунок 1. Динаміка видатків на розвиток людського потенціалу у Зведеному бюджеті України в 2002-2013 рр.

Якщо ж розглядати видатки в розрізі функціонального призначення, то за 2002 - 2010 рр. знизилася частка видатків на охорону здоров'я – на 0,7% і зросли видатки на духовний та фізичний розвиток – на 0,6%, на освіту – 0,8%, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 6,6%. В 2011 р. частка видатків на розвиток людського потенціалу, у порівнянні з 2010 р. знизилася в цілому на 3,8%, в тому числі на охорону здоров'я – на 0,2%, на духовний та фізичний розвиток – на 0,4%, на освіту – 0,6%, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 2,6%. Це пояснюється тим, що видатки Зведеного бюджету України в 2011 р. зростали нижчими темпами (110,3%) ніж в 2010 р. (123,0%). Збільшення частки видатків в 2011 р. на обслуговування державного боргу (у 3,2 рази) суттєво вплинуло на зменшення фінансування соціальних стандартів, тобто видатків на розвиток людського потенціалу. В 2012 р. частка видатків на розвиток людського потенціалу, у порівнянні з 2011 р. збільшилася в цілому на 1%, в тому числі на охорону здоров'я – на 0,3%, на духовний та фізичний розвиток – на 0,2%, на освіту – 0,1%, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 0,4%. Така ж тенденція зберігалася і в 2013 р.

Аналіз доходів та видатків Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України за 2002-2013 рр. свідчить, що загальний обсяг доходів Зведеного бюджету України за цей період зріс майже у 7,1 рази, а Державного бюджету України - у 7,5 разів, при цьому доходи місцевих бюджетів України зросли у 7,8 разів (рис. 2).

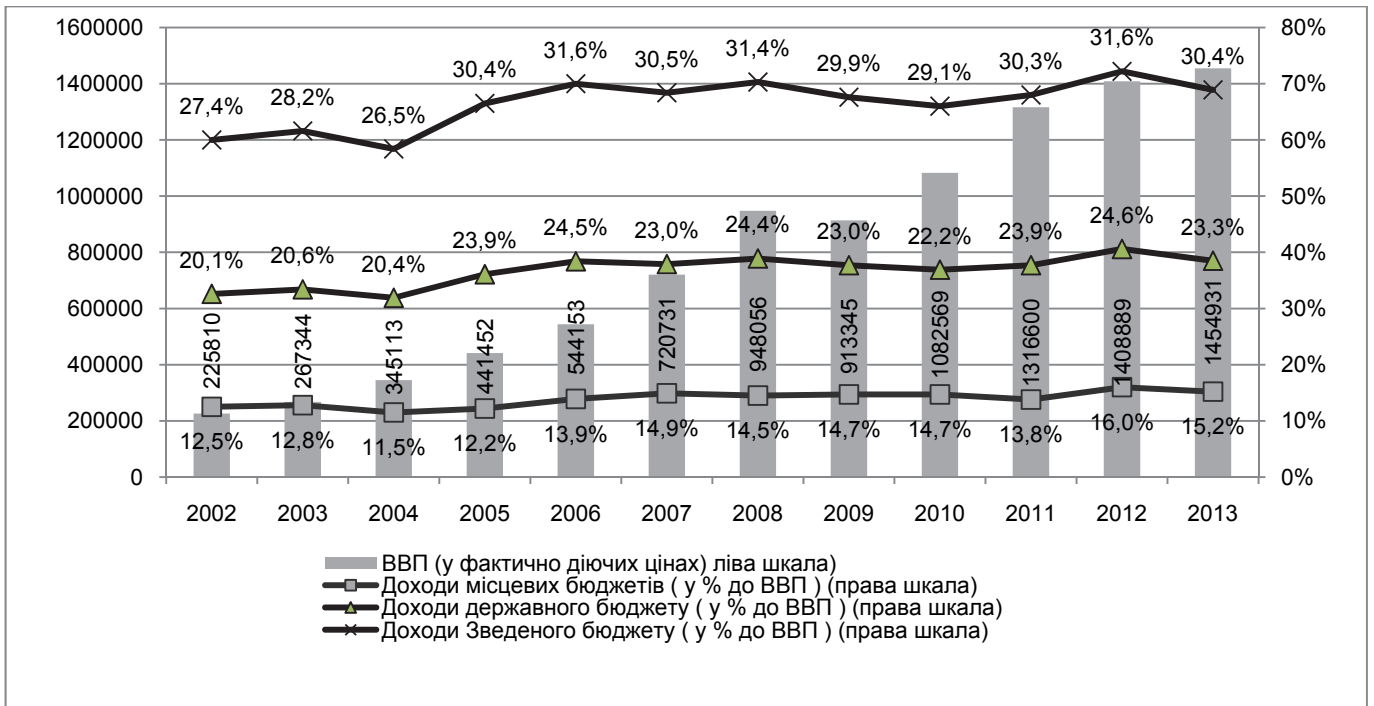

Рисунок 2. Доходи Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України, у % у ВВП в 2002-2013 рр.

Загальний обсяг видатків Зведеного бюджету України впродовж 2002 – 2013 рр. зріс у 8,4 рази. Загальний обсяг видатків Державного бюджету України за відповідний період зріс у 9,1 рази, а видатки місцевих бюджетів України зросли майже у 8 разів. Валовий внутрішній продукт (у фактично діючих цінах) за досліджуваний період зріс лише у 6,4 рази (рис. 3).

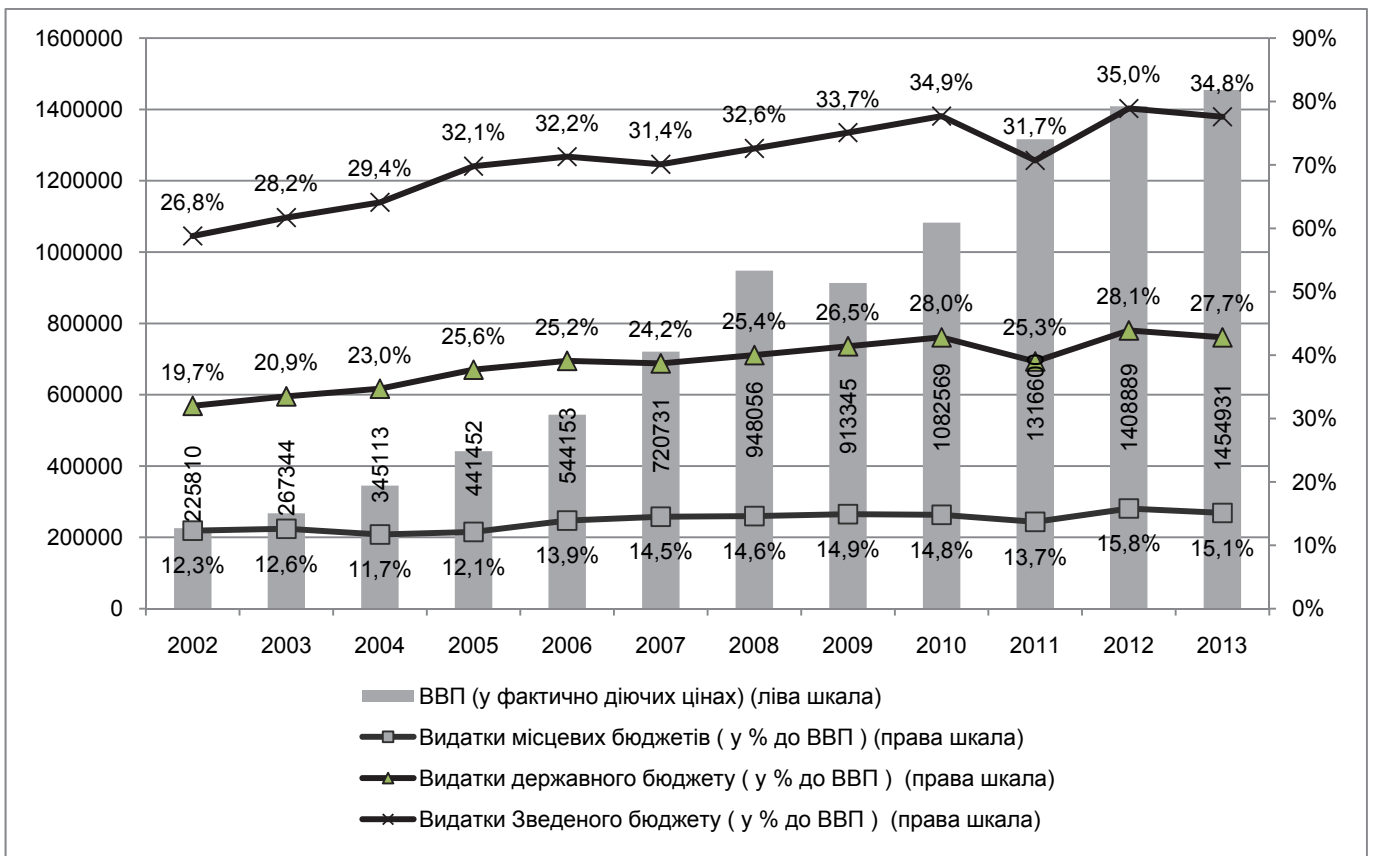

Рисунок 3. Видатки зведеного, державного та місцевих бюджетів України у % до ВВП за 2002-2013 рр.

Динаміка темпів зростання окремих видів видатків Зведеного, Державного та місцевих бюджетів України за 2006-2013 рр. порівняно з попереднім періодом в розрізі функціональної класифікації свідчить, що фінансування видатків соціального спрямування за цей період у ВВП в цілому скоротилося. Найбільше це відобразилося на видатках на соціальний захист та соціальне забезпечення (скорочення темпів зростання майже у 2 рази) та на освіту (скорочення темпів зростання майже у 1,4 рази) (рис. 4).

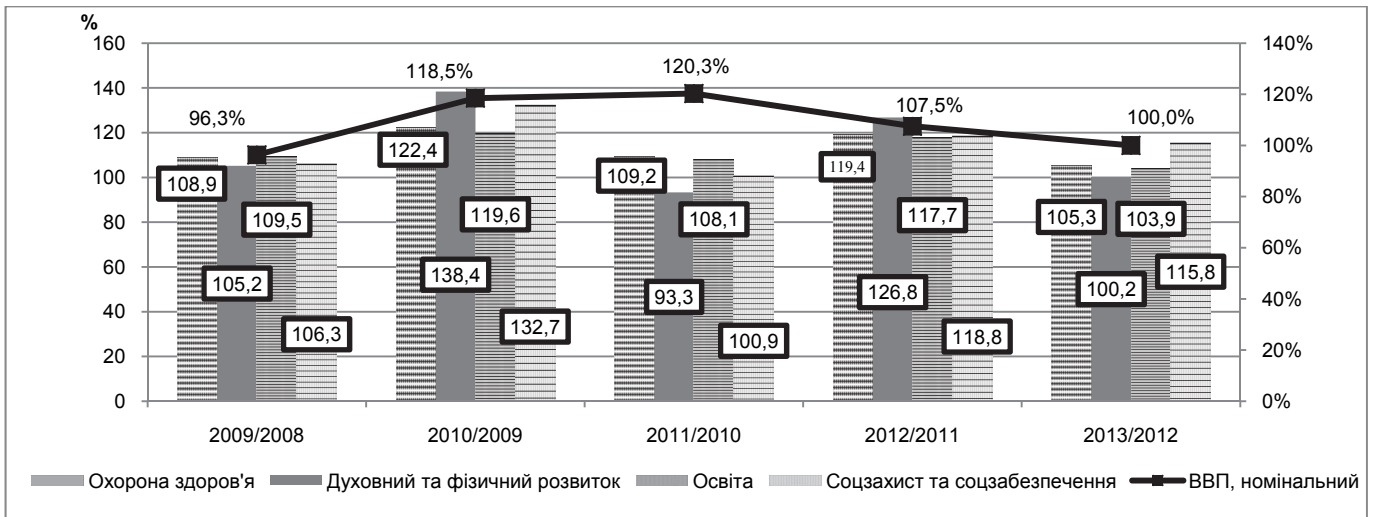
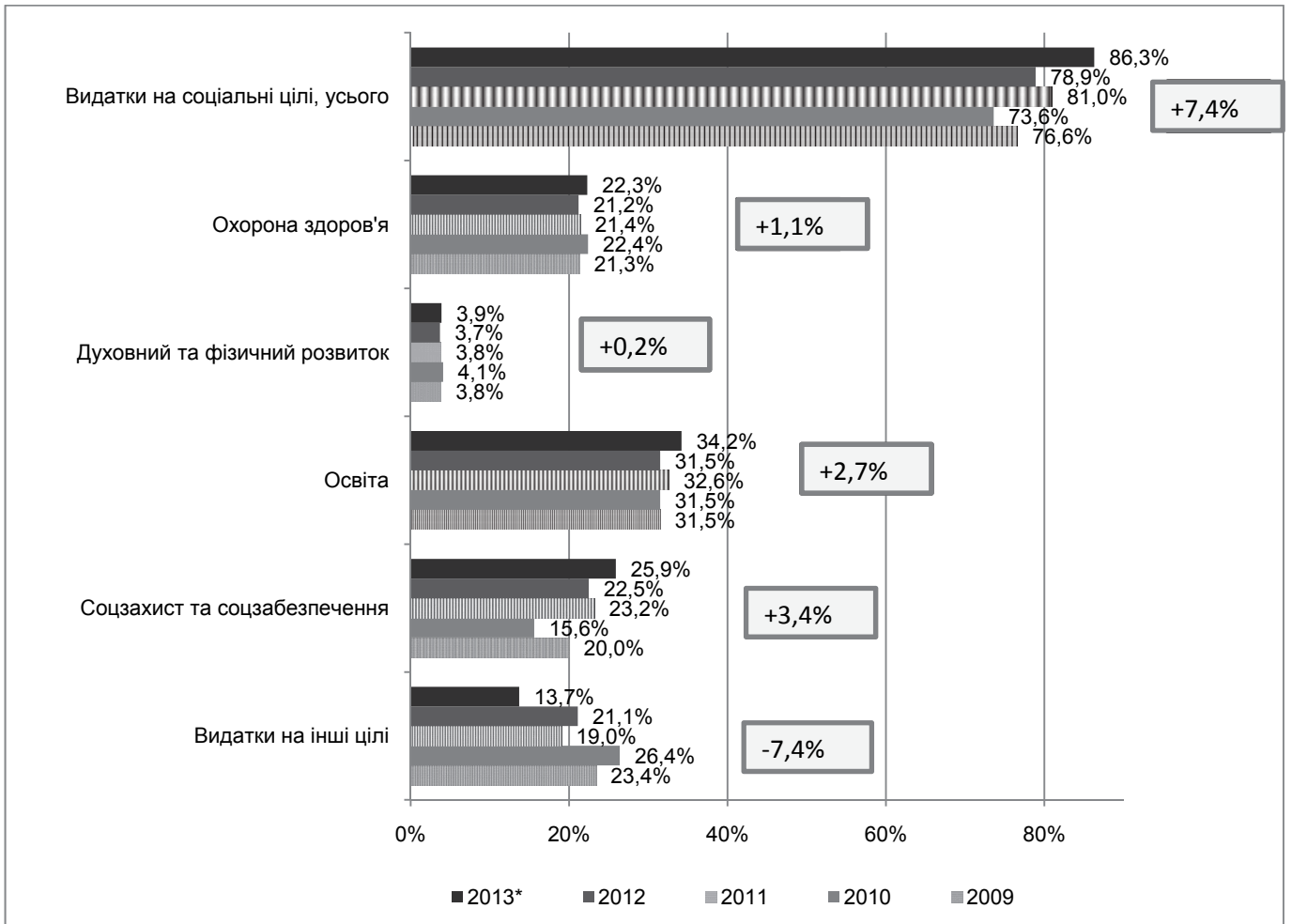

Рисунок 4. Темпи зростання ВВП і видатків зведеного бюджету за 2009-2013 рр.

Водночас у абсолютних показниках за останні десять років частка видатків зведеного бюджету України на розвиток людського потенціалу у ВВП збільшилася у цілому на 7,3%.

* Дані на 1 січня 2014 року

Рисунок 5. Частка видатків на розвиток людського потенціалу у загальній сумі видатків місцевих бюджетів України в 2002, 2010 – 2013 рр.

Незважаючи на те, що основна частина видатків на розвиток людського потенціалу здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, місцеві бюджети здійснюють фінансування соціальних послуг, які безпосередньо надаються населенню та підтримують розвиток людського потенціалу. Так, у місцевих бюджетах зосереджено понад 60% видатків на освіту та близько 80% видатків на охорону здоров'я. За даними Міністерства фінансів України, у структурі загальної суми видатків місцевих бюджетів у 2013 р. спрямовувалося на охорону здоров'я 22,3 % (у 2012 р. відповідно 21, 2%), на духовний та фізичний розвиток 3,9 % (у 2012 р. -3,7%), на освіту 34,2 % (в 2012р. - 32,0 %), на соціальний захист та соціальне забезпечення (в 2012р. - 22,5%). Із них зросли видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – на 3,3%, освіту – на 1,8%, охорону

здоров'я – на 0,8 %, духовний та фізичний розвиток – на 0,4%.³ місцевих бюджетів згідно із принципом субсидіарності здійснюється фінансування державних програм соціального забезпечення, які наближені до споживачів на місцях, та соціальний захист окремих категорій населення, що фінансується за рахунок субвенцій з державного бюджету

Статистичні дані свідчать, що склад і структура видатків місцевих бюджетів Дніпропетровської області, що спрямовуються на розвиток людського потенціалу, характеризується нестабільністю (табл. 3).

Таблиця 3. Видатки місцевих бюджетів Дніпропетровської області на збереження і розвиток людського потенціалу в 2010 -2013 рр.

Показник	2010		2011		2012		2013	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Всього видатки, у т.ч.:	10996	100	13262	100	16326,9	100	18031,6	100
охорона здоров'я	2711,7	24,7	2972,3	22,4	3302,6	20,2	3536,6	19,6
фізична культура і спорт	110,0	1,0	120,0	0,9	124,4	0,8	132,4	0,7
культура і мистецтво	383,6	3,5	415,6	3,1	461,4	2,8	491,6	2,7
засоби масової інформації	15,8	0,1	17,6	0,1	17,0	0,1	20,5	0,1
Освіта, в т. ч.	3428,0	31,2	4141,0	31,2	4576,2	28,0	4954,7	27,5
вища освіта	158,8	1,4	169,8	1,3	170,2	1,0	X	X
соц. захист та соціальне забезпечення	2353,4	20,4	2767,2	20,9	3156,9	19,3	3533,8	19,6
Разом видатки на збереження і розвиток людського потенціалу	9002,5	80,9	10433,7	78,6	11638,5	71,3	12669,6	70,3

Джерело: [4]

Як видно із табл. 3, у структурі сукупних видатків зведеного бюджету Дніпропетровської області в 2005-2013 рр. видатки на збереження і розвиток людського потенціалу в 2013 р. складають понад 70%.

Спостерігається тенденція зростання цих видатків. Але хоча і спостерігається зростання видатків на збереження та розвиток людського потенціалу за останні десять років, та їхня частка в загальних витратах зведених місцевих бюджетів майже не змінилася.

Так, видатки на охорону здоров'я за досліджуваний період хоча і збільшилися в 3,7 рази, та їх частка в загальних видатках зменшилася на 2,8%, частка видатків на освіту зменшилася на 1,4% і лише частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в загальних видатках збільшилася на 6,7%. В цілому на соціальні цілі направляється значна частка коштів місцевих бюджетів, але, оскільки загальна сума бюджетних витрат обмежена, галузі освіти, охорони здоров'я та інші не забезпечені коштами в повній мірі.

Разом видатки місцевих бюджетів Дніпропетровської області на збереження і розвиток людського потенціалу в 2013 р. у загальній структурі видатків склали 70,3%, що на 1% менше ніж в 2012 р. та на 8,3% менше ніж в 2011 р. і на 10,6% менше ніж у 2010 р. Тобто спостерігається зменшення фінансування на збереження та розвиток людського потенціалу.

Серед існуючих проблем фінансування системи охорони здоров'я слід виокремити такі: недостатність обсягів фінансування з державних джерел; надмірність витрат власних коштів населення на потреби охорони здоров'я на платній основі; нерівність у доступі до медичної допомоги; надмірна децентралізація та фрагментація фінансових потоків; неадекватні методи фінансування медичних установ та система оплати праці медичного персоналу.

Аналіз свідчить, що частка соціально захищених видатків у видатках зведеного бюджету Дніпропетровської області упродовж 2007-2013 рр. (до яких відносяться видатки на заробітну плату, харчування, медикаменти, енергоносії, допомогу сім'ям з дітьми, адресну допомогу, пільги, субсидії, пільговий проїзд) складає вагомому частку у власних видатках установ соціальної сфери. Поряд з цим частка видатків після відносно стабільного розміру протягом 2001- 2003 рр. значно знизилася у 2004 р. і різко підвищилася у 2005 р., потім уповільнилася у 2006 р. та знову почала зростати у 2007-2010 рр., а з 2011-2013 рр. ми спостерігаємо зменшення цієї частки. Такі коливання негативно позначаються на реалізації соціальних пріоритетів бюджетної політики, враховуючи, що місцеві бюджети на сьогодні залишаються, перш за все, соціальними бюджетами, видатки яких на соціальні програми становили всі роки близько 80% їх обсягу [6].

В цілому по Україні найбільшу частку у видатках місцевих бюджетів України займають видатки на освіту. Як свідчить аналіз, їх частка в загальній структурі видатків протягом 2002 – 2013 рр. зросла з 28,6% до 34,2%, а у ВВП за відповідні роки зросла з 3,2% до 5,1%.

В останні роки збільшуються абсолютні суми фінансування з місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення. Протягом 2002 – 2006 рр. їх частка мала тенденцію до зменшення: з 19,3% у 2002 р. до 14,7% у 2006 р.. У 2007 р. цей показник зріс до 18,5%, в 2008 – знизився до 16,8% але знову почав зростати, і в 2012 р. вже становив 22,5%, а в 2013 році – 25,9% загальних видатків місцевих бюджетів України.

У цілому спостерігається позитивна динаміка фінансування розвитку людського потенціалу в галузях соціально-культурної сфери (освіти, охорони здоров'я, духовного і культурного розвитку), що відповідає державній політиці посилення соціалізації бюджету. Так, за 2000-2013 рр. частка видатків зведеного бюджету на фінансування сукупності соціального захисту та соціально-культурної сфери зросла від 39,2 % у ВВП до 60,7 %. При цьому слід зазначити, що таке збільшення фінансування соціальних сфер безумовно здійснено і за рахунок скорочення фінансування найбільш креативної і суспільно-цінної складової людського потенціалу – наукової. Це зумовлює необхідність удосконалення як фінансової політики взагалі (формування доцільних пропорцій розподільчих і перерозподільних відносин в системі суспільного розширеного відтворення), так і в бюджетної та соціальної політик зокрема, з посиленням її впливу на розвиток і подальшу реалізацію людського потенціалу.

Висновки. Об'єктивний стан соціально-економічного розвитку держави значною мірою визначає напрям і характер бюджетної політики [2]. Високі темпи економічного зростання є ресурсною основою ефективної бюджетної політики у сфері видатків, погіршення економічної ситуації актуалізує питання подолання наслідків рецесії, посилення заходів підтримки, створення передумов для подальшого стійкого розвитку суспільства. Провідна роль у фінансуванні розвитку людського потенціалу залишається за державою та реалізується переважно за рахунок коштів бюджетів. Видатки зведеного бюджету на розвиток людського потенціалу – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, що сприяють розвитку людських здібностей й будуть компенсовані в майбутньому зростанням доходів держави. До них відносяться видатки на охорону здоров'я, на духовний та фізичний розвиток, на освіту і науку, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення.

В умовах домінування соціальних цілей розвитку, підпорядкування економічної функції держави соціальній, в Україні відбуваються процеси забезпечення відтворення та зміцнення людського потенціалу у руслі загальноцивілізаційного поступу. Можливості держави в аспекті фінансового регулювання розвитку людського потенціалу в умовах ринкового господарювання

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

(витрати на охорону здоров'я, освіту, науку, соціальний захист та інші) залежать виключно від обсягів концентрації фінансових ресурсів в бюджеті і ефективності їх використання.

Посилення соціальної спрямованості коштів бюджетів створює протиріччя між необхідністю пошуку раціональної структури бюджетних видатків та активним розвитком людського потенціалу. Незважаючи на різні позиції вчених, зрозуміло, що високий рівень розвитку людського потенціалу неможливий у бідній країні, тому єдиною передумовою його зміцнення є реалізація стратегії прискореного економічного зростання на інноваційній основі. Спрямованість державної фінансової політики на реалізацію цієї стратегії передбачає збереження наявного рівня соціальної підтримки та навіть її збільшення за умов оптимізації структури соціальних видатків та забезпечення їх пріоритетного спрямування на розвиток людини.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/> – Назва з екрана
2. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [моногр.] / Л. В. Лисяк – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
3. Лисяк Л.В. Реалізація соціальних пріоритетів бюджетної політики в Україні / Л. В. Лисяк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. - № 6. – С. 182 – 186.
4. Огляд виконання бюджету Дніпропетровської області (за даними річних звітів головного управління Державної казначейської служби України в Дніпропетровській області). Офіційний веб-сайт Дніпропетровської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.adm.dp.ua/>
5. Рябушка Л.Б. Роль бюджету в соціальній та економічній стабільності держави / Л.Б. Рябушка // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». - 2012. - №1. – С. 26-36.
6. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: [монографія] / І.Я. Чугунов. - К.: НІОС, 2003. – 488 с.
7. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання: [Навч. посіб.] / І.Я. Чугунов. – К.: НДФІ, 2005. – 259 с.

References

1. Byudzhetniy kodeks Ukraini : Zakon Ukraini vld 08.07.2010 №2456-VI. : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
2. Lysiak L.V. Byudzhetna polityka u sistem derzhavnogo reguluvannya sotsialno-ekonomichnogo rozvitku Ukraini: [monogr.] K. : DNNU AFU, 2009. 600 p.
3. Lysiak L.V. Reallzatsiya sotsialnih prloritetiv byudzhetnoi polityki v Ukraini. // Derzhava ta reglioni. Seriya Ekonomika ta pidpriemnitstvo. 2006. № 6. P. 182 – 186.
4. Oglyad vikonnannya byudzhetu Dnipropetrovskoj oblasti (za danimi richnih zvitiv golovного upravlinnya Derzhavnoji kaznacheyskoji sluzhbi Ukraini v Dnipropetrovskoy oblasti). Ofitsiyniy veb-sayt Dnipropetrovskoji oblasnoji derzhavnoji admInIstratsiji. : <http://www.adm.dp.ua/>
5. Ryabushka L.B. Rol byudzhetu v sotsialnij ta ekonomichnij stabilnosti derzhavi. Visnik SumDU. Seriya Ekonomika. 2012. 1. P. 26-36.
6. Chugunov I.Ya. Byudzhetniy mehanizm reguluvannya ekonomichnogo rozvitku / Monografiya. K.: NIOS/ 2003. 488 p.
7. Chugunov I.Ya. Teoretichni osnovi sistemi byudzhetnogo reguluvannya. Navch. posib. K. NDFI. 2005. 259 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Качула Світлана Валентинівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Дніпропетровська державна фінансова академія

вул. Аржанова, 12, м. Дніпропетровськ, 49082, Україна

e-mail: S.kachula@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Качула Светлана Валентиновна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, Днепропетровская государственная финансовая академия

ул. Аржанова, 12, г. Днепропетровск, 49082, Украина

e-mail: S.kachula@ukr.net

ABOUT THE AUTHOR

Svitlana Kachula, PhD in Economic of Science,

Dnipropetrovs'k State Financial Academy

Str. Arzanova, 12, Dnipropetrovs'k, 49082, Ukraine

e-mail: S.kachula@ukr.net

УДК 364.02

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

**Козарезенко Л.В.,
Лопатинська Л.А.**

Предметом роботи є аналіз фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні.

Метою роботи є виявлення проблем у фінансовому забезпеченні соціального захисту населення в Україні, та розробка пропозицій щодо якісних змін в цьому питанні.

Методологія проведення роботи. Використано інструментарій методів наукового дослідження: метод статистичного аналізу, порівняльного аналізу, системного аналізу, логічного узагальнення. Робота виконана за результатами дослідження сучасних наукових поглядів на систему фінансового забезпечення соціального захисту населення.

Результати роботи. Розкрито сучасний стан фінансового забезпечення системи соціального захисту населення в Україні та виявлено його недоліки. Розглянуто значення Державного та місцевих бюджетів у фінансуванні системи соціального захисту. Проаналізовано основні види видатків зведеного, Державного та місцевих бюджетів та їх динаміку. Наведено ключові принципи та деякі вимоги, які слід враховувати при формуванні видаткової частини бюджету. Окреслено питання реформування фінансового забезпечення системи соціального захисту населення.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень у сфері соціального захисту населення, формування основних напрямків державної соціальної політики щодо фінансового забезпечення.